

Iva Tomas

Fakultet Hrvatskih studija Sveučilišta u

Zagrebu Borongajska cesta 83 d, 10 000

Zagreb itomas@hrstud.hr

Pitanje o vječnosti Boga i beskonačna Božja narav.

Sažetak: Bog je na svaki način beskonačno biće - supstancija koja se sastoji od beskonačnih atributa, a svaki izražava vječnu bit. Stvar, čije djelovanje određuje nešto drugo, nužna je,, tj. prisiljena na postojanje. Ako stvari nemaju ništa zajedničko, jedna drugoj ne mogu biti uzrok. Stvari se međusobno mogu razlikovati najviše prema supstancijama. Biće ili Bog na svaki način ima beskonačnu moć opstojanja i opstoji na svaki način. Savršenstvo potvrđuje opstanak, a nesavršenstvo ga dokida. Stoga, možemo biti sigurni jedino u opstojanje Boga. Djelatni uzrok svih stvari koje mogu biti shvaćene beskonačnim razumom je Bog. Po Božjoj providnosti shvaća se da Bog ima kontrolu nad svim stvarima. On prethodi svemu onome što jest. Savršenstvo stvari procjenjuje se iz njihove naravi i moći. Ništa ne možemo spoznati, a da to ne vodi savršenijoj spoznaji.

Ključni pojmovi:Bog, supstancija, razum, konačnost, beskonačnost, narav

Uvod

U ovom radu bit će obrađen prvi dio djela *Etika dokazana geometrijskim redom* Benedikta Spinoze – O Bogu. Bit će analizirane tvrdnje da je svaka supstancija nužno beskonačna te da opstojanje pripada naravi supstancije. Također, sve što postoji, postoji u sebi ili u nečem drugom. Osim toga, pitanje je i mora li slijediti iz nužnosti božanske naravi sve ono što je shvaćeno beskonačnim

SCOPUS

razumom te jesu li Bog i svi Njegovi atributi vječni. Bog je djelatni uzrok svih stvari koje mogu biti shvaćene beskonačnim razumom. Bit će spomenuto i kako je tvrdnja da Bog određuje kako će stvari djelovati povezana sa tezom o Božjoj providnosti, ali i zbog čega su nastali pojmovi koji izražavaju narav stvari i kako se savršenstvo istih procjenjuje.

1. O Bogu

U prvoj definiciji navedeno je kako se pod uzrokom sama sebe razumije ono čija bit uključuje opstanak, ili ono čija se narav ne može pojmiti drugačije nego kao opstojeća. Pod pojmom Boga razumije se da je na svaki način beskonačno biće. Odnosno, Spinoza je objasnio da je to supstancija koja se sastoji od beskonačnih atributa od kojih svaki izražava vječnu i beskonačnu bit (Spinoza, 2000, 5). Kad se kaže beskonačno, smatra se beskonačnim na svaki način, ne samo u svojem rodu. Da je nešto beskonačno samo u svojem rodu, time bi se zaniijekale odlike beskonačnoga. Stvar koja postoji nužnošću same svoje naravi i od same sebe je određena za djelovanje, naziva se slobodnom. Stvar – koju nešto drugo određuje da opstoji i djeluje, i to na određen način, nužna je, odnosno prisiljena. Pod vječnošću se razumije sam opstanak ukoliko je jasno da on nužno slijedi iz same definicije vječne stvari. Takav opstanak shvaća se kao bit stvari. Čak da se trajanje shvaća kao da nema početka ni kraja, ne može se shvatiti iz trajanja ili vremena. Sve što postoji, postoji ili u sebi ili u nečemu drugome. Ono što se može pojmiti drugim, mora se pojmiti i samo sobom. Iz određenog uzroka, može slijediti samo posljedica, i obratno. Ukoliko nema određena uzroka, utoliko je nemoguće da slijedi posljedica. Supstancija po naravi prethodi svojim stanjima. Stvari koje nemaju ništa zajedničkog ne mogu jedna drugoj biti uzrok. Ako nemaju ništa zajedničko, ne mogu se međusobno razumjeti i ne mogu biti uzrok

SCOPUS

jedna drugoj. Osim razuma, nema ničeg čime bi se stvari mogle više međusobno razlikovati nego supstancijama. Ako ih ima više različitih, moraju se međusobno razlikovati prema različitosti atributa i stanja. Ako bi se razlikovale prema različitosti atributa, time bi postojala samo jedna supstancija s različitim atributom. U slučaju da se razlikuju prema različitosti stanja, ne može biti više supstancija, nego samo jedna. Svaka supstancija nužno je beskonačna (Spinoza, 2000, 11). Prema svojoj naravi postojat će i biti beskonačna, a ne konačna jer bi tada morala biti ograničena drugom supstancijom iste naravi. Dakle, postojale bi dvije supstancije s istim atributom, a to se ne može slagati. U primjedbi svom prethodno navedenom poučku Spinoza navodi., „Kako *biti konačan* jest za-pravo djelomično nijekanje, a *biti beskonačan* pak jest na svaki način potvrđivanje opstanka neke naravi...“ (Spinoza, B. 2000). Opstanak supstancije, kao i njezina bit, jest vječna istina. Odatle se ponovno zaključuje da može biti samo jedna supstancija jedne te iste naravi. Istinita definicija izražava, ništa drugo, već narav definirane stvari. Nužno je dati neki određeni uzrok svake postojeće stvari zbog kojeg ona postoji. Za svaku stvar treba dati razlog zašto ona postoji i zašto ne postoji. Razlog ili uzrok mora biti sadržan ili u naravi stvari ili biti izvan nje. Nužno postoji ono za što nema nikakvog razloga ili uzroka koji bi ga spriječili da postoji. Ako ne može postojati razlog ili uzrok koji bi spriječili da Bog postoji, onda iz toga slijedi da on nužno postoji. Ako bi postojao takav uzrok, ležao bi u Božjoj naravi ili izvan nje, odnosno u nekoj drugoj supstanciji drugačije naravi. Kad bi bilo iste naravi, time bi se priznalo da Boga ima. Međutim, ako bi supstancija bila drugačije naravi od božanske, ne bi imala ništa zajedničko s Bogom pa njegov opstanak ne bi mogla ni potvrđivati ni negirati. Što više stvarnosti pripada naravi neke stvari, ona ima više sile da postoji. Stoga, Biće ili Bog ima, na svaki način, beskonačnu moć opstojanja te na svaki način postoji. Stvari koje postaju iz vanjskih uzroka, stvarnost koju

SCOPUS

imaju duguju snazi vanjskih uzroka, jer njihov opstanak ne proizla-zi iz njihova uzroka. Savršenstvo potvrđuje opstanak, dok ga nesa-vršćenstvo dokida i ne možemo biti sigurni u opstanak nijedne stva-ri, nego u opstanak savršenog i beskonačnog Bića – Boga. Bogu se ne može zaniijekati nijedan atribut koji izražava bit supstancije. S obzirom na to da Bog nužno opstoji, kad bi bilo neke supstancije osim Boga, ona bi se morala objasniti nekim atributom Boga. Tada bi postojale dvije supstancije istih atributa – što se ne slaže. Osim Boga nema nikakve supstancije i ne može je se pojmiti. Iz toga ja-sno slijedi da je Bog jedinstven, to jest, u naravi stvari ima samo jedna supstancija koja je na svaki način beskonačna. Nijedna se supstancija ne može iz druge stvoriti ni proizvesti. Protežna sup-stancija jedan je od beskonačnih atributa Boga. Mnogi misle da se tjelesna supstancija sastoji od dijelova, prema tome, niječu da može biti beskonačna, a samim time niječu i njenu pripadnost Bogu. Da-kle, supstancija je djeljiva i ne pripada biti Boga. Međutim, teorija da se tjelesna supstancija sastoji od dijelova je – samo pretpostav-ka. Može se zaključiti da beskonačna veličina nije mjerljiva i da se ne može sastojati od konačnih dijelova. Ako se obrati pozornost na veličinu stvari u mašti, zaključit će se da je djeljiva, konačna i slo-žena. Ako se obrati pozornost na ono kako je to u razumu i pojmi-mo je kao supstanciju, onda će se dokazati da je beskonačna, jedin-stvena i nedjeljiva. Ako se pozornost pak obrati na to da je tvar posvuda ista i pojмимо je kao zahvaćenu na razne načine, njeni dijelovi se mogu razlikovati samo po načinu, ali ne i stvarno. Sve je u Bogu, i sve što biva, biva prema zakonima beskonačne Božje naravi i nužnosti njegove biti. Zato se, ni na koji način, ne može reći da Bog trpi od drugoga, ili da je protežna supstancija nedostoj-na Božje naravi. Sve što može biti shvaćeno beskonačnim razu-mom, mora slijediti iz nužnosti božanske naravi. Bog je djelatni uzrok svih stvari koje mogu biti shvaćene beskonačnim razumom. Bog je uzrok po sebi, a ne slučajem te da je Bog na svaki način prvi

SCOPUS

uzrok. On djeluje samo iz zakona svoje naravi i ni od koga prinuđen, jer ništa nije i ne može biti pojmljeno bez Boga, nego je sve u njemu. Zato, osim njega, nema ničeg što bi ga odredilo. Bog je djelatni uzrok zahvaljujući samo svom savršenstvu. Bog je slobodni uzrok jer opstoji iz nužnosti svoje naravi i djeluje samo iz zakona svoje naravi, kao što je i prethodno bilo navedeno. Pošto je Božji razum jedini uzrok stvari – njihove biti i njihova opstanka – onda se nužno mora razlikovati od njih – i u biti i u opstanku. Primjerice, čovjek je uzrok opstanka drugog čovjeka, ali nije uzrok biti bilo kojeg drugog čovjeka. Bog je trajni, tj. unutarnji, a ne prolazni, tj. izvanjski uzrok stvari. Sve što jest, jest u Bogu i mora biti shvaćeno pomoću Boga. Ne može biti stvari koja bi izvan Boga bila u sebi. Bog ili svi Božji atributi su vječni. Pod atributima Boga treba razumjeti ono što izražava bit božanske supstancije, to jest ono što pripada supstanciji. Stoga, naravi supstancije pripada vječnost. Ovi atributi objašnjavaju vječnu bit Boga i njegov opstanak, upravo ono što sačinjava bit Boga, sačinjava i njegov opstanak. Dakle, njegov opstanak i njegova bit su jedno te isto. Bog i svi njegovi atributi su nepromjenjivi. Ako se promijene u odnosu na opstanak, moraju se promijeniti i u odnosu na bit. To znači da bi iz istinitih postali lažni, što ne može biti smisljeno. Ako mišljenje uzimamo kao Božji atribut, nužno je beskonačno prema svojoj naravi. Ako mišljenje ima predstavu Boga, uzima se kao konačno. Međutim, konačnim se poima samo ako je ograničeno samim mišljenjem. Kako se mišljenje uzima samo kao atribut Boga, ono mora nužno i nepromjenjivo opstojati. Bog nije samo uzrok da stvari počnu opstojati, nego i da ustraju u svojem opstojanju. Stvar koja je određena da nešto čini, nužno je tako određena od Boga, a ako nije određena od Boga, samu sebe ne može odrediti da čini. Teza o Božjoj providnosti po kojoj se shvaća da Bog ima kontrolu nad svim stvarima, podrazumijeva panteizam. Razlikujemo plan od stanja stvari koje taj plan ostvaruje. Međutim, ne možemo odvojiti osobu od plana ili plan od

SCOPUS

svijeta. Također, ne možemo odvojiti osobu od svijeta (Mander, 2021). Božji kozmički plan je staviti sve stvari pod jednu glavu. Božje stvaranje naroda je ekleziologija supstancijalističkog identiteta – oni su ono za što su stvoreni da budu. Efežanima je to objašnjeno činjenicom da su oni Božje vlasništvo, djelo i stan (Pereira, 2013). Ono što je konačno i što ima određeni opstanak, ne može biti proizvedeno iz apsolutne naravi nekog Božjeg atributa, jer sve što slijedi iz apsolutne naravi nekog Božjeg atributa je beskonačno i vječno. Bog je najbliži uzrok proizvedenih stvari neposredno od njega – pošto je nešto trebalo biti proizvedeno neposredno od Boga, ono što nužno slijedi iz njegove apsolutne naravi što bez Boga niti može biti niti se može pojmiti. Razum, zbiljski konačan ili zbiljski beskonačan, treba shvaćati Božje attribute, stanja i ništa drugo. Ono što je objektivno sadržano u razumu, mora nužno biti i u naravi. Zbiljski bi razum trebao biti pripisan stvorenoj naravi, a ne tvorbenoj. Pod razumom ne razumijemo apsolutno mišljenje, nego samo neki modus mišljenja koji se razlikuje od drugih. Zato mora biti pojmljen prema apsolutnom mišljenju i nekom Božjem atributu koji izražava vječnu i beskonačnu bit mišljenja. Ništa ne možemo razumjeti, a što ne bi vodilo savršenijoj spoznaji razumijevanja. Nakon što su ljudi sebe uvjerali da se sve što se događa – događa radi njih, morali su na svakoj stvari kao glavno držati ono što je za njih najkorisnije i cijeniti ono što je na njih najbolje djelovalo. Stoga, morali su stvoriti pojmove koje izražavaju naravi stvari (dobro, zlo, red, ljepota i slično). Sve ono što pridonosi zdravlju i što vodi štovanju Boga, nazivali su dobrim, a ono suprotno tome – zlim. Ni ostali pojmovi nisu ništa drugo već modusi mašte kojima je mašta zahvaćena na razne načine. Ljudi o stvarima sude prema stanju svojeg mozga i radije ih predstavljaju u mašti nego da ih razumiju. Svi pojmovi kojima ljudi žele objasniti narav samo su modusi prisposode, a ne stvarno narav stvari. Time samo izražavaju stanje mašte. Savršenstvo stvari treba procijeniti iz njihove vlastite naravi i moći.

SCOPUS

Bog ljude nije stvorio tako da njima upravlja samo um iz razloga što mu nije nedostajalo stvari da stvori sve. Zakoni njegove naravi tako su široki da ih je dosta za proizvodnju svega što jedan ograničeni um može pojmiti.

Zaključak

Zaključno, sve što postoji, postoji u Bogu. Bog je, sa svim svojim atributima, vječan. Atributi Boga izražavaju bit božanske supstancije. Prema tome, naravi supstancije pripada vječnost. Sve što jest, jest prema zakonima beskonačne Božje naravi i nužnosti njegove biti. Sam Bog opstoji iz nužnosti svoje naravi. Bog djeluje iz zakona svoje naravi, ni od koga prinuđen, sve je u njemu. Stvar koja je određena da nešto čini, određena je od Boga. Pod težom o Božjoj Providnosti shvaća se da Bog ima kontrolu nad svim stvarima. Ljudi su stvorili pojmove o naravi stvari – sve ono što vodi štovanju Boga nazivali su dobrim, a ono suprotno tome zlim. Sa-vršenstvo stvari procjenjuje se iz same naravi i moći tih stvari. Sve što može biti shvaćeno beskonačnim razumom, mora slijediti iz nužnosti božanske naravi, jer, djelatni uzrok svih stvari koje mogu biti shvaćene beskonačnim razumom je – Bog, a zakoni njegove naravi širi su od svega što ograničeni um može pojmiti.

Abstract

God is in every way an infinite being - a substance consisting of infinite attributes, each expressing an eternal essence. A thing whose action determines something else, is necessary, i.e., forced into existence. If things have nothing in common, they cannot be the cause of each other. Things can differ from each other mostly according to their substance. Being or God in every way has infinite power of existence and exists in every way. Perfection confirms

survival, and imperfection ends it. Therefore, we can only be sure of the existence of God. The active cause of all things that can be comprehended by infinite reason is God. By God's providence it is understood that God has control over all things. He precedes all that is. The perfection of things is judged by their nature and power. We cannot know anything without it leading to a more perfect knowledge.

Keywords: God, substance, reason, finitude, infinity, nature

Literatura

Mander, W. J. (2021). *Providence and Pantheism*. U., Web of Science. DOI., 10.1007/s11841-021-00828-6 (30. 12. 2021.)

Pereira, G. C. (2013). *Ephesians., an ecclesiology of identity and responsibility in the light of God's cosmic plan and a canonical view of God's people*. U., Web of science. URL., <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS.,000421763100018> (30. 12. 2021.)

Spinoza, Benedikt (2000). *Etika dokazana geometrijskim redom*. Zagreb., Demetra – Filozofska biblioteka Dimitrija Savića.